

ŠAKYNOS TARMĖS DAIKTAVARDŽIO KAITYBA¹

A. JONAITYTĖ

1. BENDROSIOS PASTABOS

Giminė. Tarmėje skiriamos 3 daiktavardžių giminės: vyriškoji, moteriškoji ir bendroji. Bendrosios giminės daiktavardžių tarmėje nėra labai daug.

Išskyrus daiktavardžius, reiškiančius asmenų, veikėjų pavadinimus, pvz.: *grę'bējis, grę'bēje; kīb·kli's, kīb·klé*, „rėksnys, -ė“; *piemuo, piemēne; sēnis, sēne*; *šāltmiri's, šāltmire* „,kas labai šalčio bijo“; *vilūgis, viluge...*, ir kai kurių gyvulių ir paukščių vardus, pvz.: *kālakuc, kalakūte; ö·ži's, ö·ška* ir t.t., kur gramatinė giminė atitinka realią vyrišką ar moterišką lyti, visų kitų daiktavardžių gramatinė giminė yra grynai formaliai gramatinė kategorija.

Vyriškosios giminės yra visi *a-, ia-, u-, iu-*-kamieniai daiktavardžiai (*dā'ike, kīrvis, lī'tus, sō'džus*), išskyrus *sæsuvā* ir *dūktē*, visi priebalsinio kamieno daiktavardžiai (*rāumuo, tāešmuo*), *i*-kamieniai *dāntis, vāgis* ir tie *o-, io-, ē*-kamieniai daiktavardžiai, kurie reiškia vyriškos lyties asmenį, pvz.: *dē'de, tētē*, „tētē“, *viršila*; pavardės: *karpā·vi'če, lā'pe, mašē'ika, pāuga, no'rutā·vi'če...* Reikia pasakyti, kad pavardės su priesaga — *avyčia* || *-ėvyčia* daugiskaitoj, be moteriškosios giminės, gali turėti ir vyriškają, pvz.: *jeckē·vi'čes* || *jeckē·vi'čei, karpā·vi'čes* || *karpā·vi'čei...* Vyriškosios giminės formos yra dažnesnės. I *a* kamieną linkusios pereiti ir *o*-kamienės pavardės, pvz., šalia *daugē'la, nō'reika, nō'rva'iša, rā'dvila* sakoma ir *daugē'ls, nō'reiks, nō'rva'išas, radvīls*.

Moteriškosios giminės yra *o-, io-, ē*-kamieniai daiktavardžiai (*gē'rve, mārti, úoga, vāldže*), išskyrus *dāntis, vāgis*, visi *i*-kamieniai daiktavardžiai (*ā'nkštis, nāktis*) ir priebalsinio kamieno *dūktē* ir *sæsuvā*.

Tarmės ir lk atitinkamų daiktavardžių giminė ne visada sutampa, pvz.: *ābga-ma*, „apgamas“, *blakstiens*, „blakstiena“, *dā'lna*, „delnas“, *ēketi's*, „eketē“, *mō'rks*, „morka“, *pō'ris*, „pora“, *skālkei*, „kalkēs“, *valnarē'žis*, „varnalēša“.

Jei tarmės daiktavardžio giminė nesutampa su atitinkamo lk daiktavardžio giminė, ji dažniausiai sutampa su gretimų žemaičių (pvz., Kuršenų) ar aukštaičių tarmių giminė.

¹ Straipsnis yra rašomo didesnio darbo apie Šakynos tarmę dalis. Jame vartojama tokia pat fonetinė transkripcija kaip ir II-jame „Lietuvių kalbotyros klausimų“ tome 109 – 130 pl. išspausdintame straipsnyje „Šakynos tarmės kirtis ir priegaidė“. Tik tai mišriųjų dvigarsių *ui*, *ir i, u + l, m, n, r* tvirtapradė priegaidė čia žymima ne (‘) bet ('). Tarmės pavyzdžiai, išskyruis išimtinus atvejus, i lk netransponuojami.

Tarmėje yra ir tokį daiktavardžių, kurie turi ir vyriškąją, ir moteriškąją giminę, pvz.: *cibūlis* || *cibūle* „svogūnas“, *grī̄ba* || *grī̄ps*, *liepa* || *lieps*, *rū̄ta*, bet daugiskaitoje šalia *rū̄tas* ir *rū̄tai*, *spūrga* || *spūrks*, *súodys* ~ *súodžei* (dažn.), *šába* || *šá̄ps* (dažn.), *žilvítis* || *žilvítē* (reč.).

Bendrosios giminės yra tie daiktavardžiai, kurie vienodai gali būti taikomi ir vyriškos, ir moteriškos lyties asmenims (kartais ir īvairiems gyviams). Daugumas bendrosios giminės daiktavardžių yra o kamieno, bet yra jų ir kitų kamienų (*a*, *ia*, *é*, *iu*), pvz.: *avē̄piza* „žioplys, -é“, *drambīla* „didelis, nerangus žmogus“, *ištīža*, *ižarga* ~ *išzarga* „išsižiojėlis, -é“, *klūika* „kvailys, -é“, *lāmata* „sugriuvėlis, -é“, *liežūnæša* „pletkininkas, -é“, *lärva* „apsileidėlis, -é, ištīžėlis, -é“, *nævala*, *nævaléika* „apsileidėlis, -é“, *nævalga*, *nūosprōga* „dvésena“, *pakará̄ila* „padauža“, *pamá̄iva*, *pámpla* „pamplys, -é“, *pikē̄urna*, *płukata* „nerimtas žmogus“, *rükata* „susiraukėlis, -é“, *slōpsna* „dvasna“, *snarglāeda* „pienburnis, -é“, *sprō̄gëna* „dvasna, dvésena“, *sükata* „susisukėlis, -é, susiraukėlis, -é“, *taradéika* „mégstas daug ir garsiai kalbėti“, *válkata...*; *galvācas* „gudruolis, -é“, *gargá̄rs* „ištīsėlis, -é“, *kānčas* „šykštuolis ir niurzglys“, *lā̄užas* „tinginys, -é“, *maká̄rs* „suktas žmogus“, *plūrpals* „plepys, -é“, *salī̄klūs* „greit išižeidžias, kaprizingas žmogus“, *snūčas* „išsiblaškėlis, -é“, *stūlbis* „nerangus, netašytas žmogus“.

Palyginus pavyzdžius, atrodo, kad o-kamieniai daiktavardžiai bendrosios giminės yra iš seno, o kitų kamienų žodžiai į bendrają giminę bus perėjė vėliau. Tai iš dalies patvirtina ir toks tarmės reiškinys, kad bet koks vyriškosios ar moteriškosios giminės daiktavardis pereina į bendrają giminę, jei tik juo kas nors charakterizuoja, pvz.: *tās bjaurí̄be tī̄kras šurbé̄lē̄; nəmā̄te tō jaunīke, sā̄ke, kó̄ks pelē̄da; alēgī tās taī bē̄nt kāule; nūveik pas̄ pēliksiene, à̄na gēra iškalbōčus* „mégsta kalbėti“.

Visiems bendrosios giminės daiktavardžiams charakteringas vienas dalykas — visi jie turi niekinamąjų, menkinamąjų reikšmę. Bet, kaip išimtis, reikia paminti ir tokius bendrosios giminės žodžius, kurie neigiamos reikšmės neturi, pvz.: *ligó̄nis* (*sā̄ka*, *ka*) *ligó̄nis jaū ī kā̄ muoli sutrāukta*; *ligó̄nis sā̄kanti...*; *jū̄sa tē̄gs jaū senei ligó̄nis*, *tūlmōčus* „vertėjas, aiškintojas -a“ (*āns tē̄ būva par tūlmōču*; *ā jaū tūlmōčaus pritrū̄kai* (kalbant apie moterį).

Linksnis. Tarmėje yra tie patys 7 linksniai, kaip ir lk. Senieji postpoziciniai vietininkai yra išnykę. Adesyas ir aliatyvas išnykę be pėdsakų, vienaskaitos iliatyvo liekanų pasitaiko tik suprieviškėjusių ir, dažniausiai, aptrupėjusių, pvz.: *sā̄bū̄da* „sunij varo“; *tā̄u vis rēik eī̄t ī̄kandin* „tau vis reikia eiti paskui“; *lāukua* || *lāukuo* || *lāukuon* „laukan“, plg. kuršeniškių žemaičių *lāukuo*, klaipediškių *lāukuo*; *sīeta* ~ *sietan* „taip tvarte į savo vietą varo karves“; *eī̄k šālin*; *mäesk žē̄mē̄* „žemén“.

Sie postpoziciniai vietininkai yra užleidę vietą prielinksniams konstrukcijoms, pvz.: *mīška pāukštis ī mīška ī žū̄f*; *išē̄je ī pievas*; *pas̄ mōtināte vīsa valā̄te* „pas motiną vaikams geriausia“; *važūoj pas̄ brō̄li*.

Kartais, nors ir labai retai, pasitaiko ir tokį atvejų, kur paprastas vietininkas vartojaamas iliatyvo reikšme, pvz.: *kāntmiñuos nuvā̄re vē̄šus* „i Kañtminius nuvarė veršius“. Laikyti ši pavyzdį senojo iliatyvo liekana ir gretinti jį su tokiomis ryty aukštaičių sutrumpėjusio dgs. iliatyvo konstrukcijomis, kaip pvz.: *dár namuōs* atveža (apie Varėną); *jū̄s atvažūosit svečuōs* (Lazūnai), tur būt, negalima, nes tarmėje niekur kokių nors aiškesnių net suprieviškėjusių dgs. iliatyvo pėds-

kų nėra. Tai, greičiausia, bus visai naujas reiškinys, tiesiog paprastojo vietininko reikšmės praplėtimas².

Kada tarmėje senieji postpoziciniai vietininkai išnyko, sunku tiksliai nustatyti. Bet atrodo, tai turėjo įvykti jau seniai, nes šiu vietininkų neturi ne tik Šakynos tarmė, bet ir visos gretimos žemaičių ir aukštaičių tarmės.

Apskritai tarmės linksnių galūnės beveik visur atliepia lk atitinkamų kamienų linksnių galūnes ir yra su jomis vienos kilmės. Beveik visi tarmės linksnių galūnių skirtumai kilę dėl fonetinio ar morfologinio galūnių trumpinimo³. Taip, išskyrus *a* kamieną, visų kamienų daiktavardžiai turi sutrumpintą vienaskaitos vietininko galūnę, pvz.: *g̪b̪·vi*, *mišk̪·li*, *g̪alvo*, *l̪epo*, *d̪aržinē*, *p̪alubē*, *p̪ečcui*, *v̪idui*, *v̪ändeni*...

Daugiskaitos naudininko ir, išskyrus *a*, *ia*-kamienius daiktavardžius, daugiskaitos įnagininko galūnės taip pat sutrumpintos. Bet šios galūnės sutrumpinamos ne visame tarmės plote vienodai. Visu žemaičių pasieniu (Kruopai, Dilbinai, Šakyna) ypač senesniosios kartos žmonių tarpe daug dažniau, negu tolesniame nuo žemaičių tarmės plote, sutinkamos formos su *-s*, pvz., dgs. naud.: *akúms*, *bó·bums*, *p̪ońá·ms*, *s̪eñā·ms*, *žmońims*, *žołéms* „žolėms“..., dgs. įnag.: *díenums*, „dienomis“, *náktims*, *púšelé·ms*, *ū·li·čums*, „ūlyčiomis“. Bet ir žemaičių pasienyje formos su *-s* jau žymiai retesnės, negu be *-s*, pvz., dgs. naud.: *arklá·m*, *bā·tā·m*, *lā·tvé·m*, *mó·terim*..., dgs. įnag.: *máldum*, „maldōm“, *rāudé·m*, *púsim*. Tam *-s* nukritimui pradžią, kaip manoma⁴, yra davusios dviskaitos formos.

Remiantis lk ir senaisiais raštais (Vilento katek. ir evangelijos), galima manstyti, kad tarmėje pirmiausia ir jau seniai sutrumpėjė dgs. naudininko senoji galūnė, o jau žymiai vėliau — dgs. įnagininko galūnė, kuri lk yra išlikusi iki šiandien, pvz.: *akimis*, *rankomis*. Iš tų pačių šaltinių atrodo, kad vns. įnagininko galūnė bus sutrumpėjusi drauge su dgs. įnagininku.

Kalbant apie daugiskaitos naudininko ir įnagininko linksnius, negalima neaptarti visų linksniuojamųjų kalbos dalių moteriškosios giminės žodžių daugiskaitos naudininko ir įnagininko galūnės *-um(s)*, pvz.: *to·kúm(s)* *susivé·lušum(s)* *žilúm(s)* *galvúm(s)* (dgs. naud.); *su·viso·kum(s)* *sænum(s)* *kùlamum(s)* *mašnum(s)* (dgs. įnag.). (Dar žr. atskirų kamienų paradigmas).

Ši galūnė pažistama beveik visiems šiaurės vakarų aukštaičiams ir gana di-delei žemaičių daliai. Remiantis šiuo metu turima Lietuvių kalbos atlasui surinkta medžiaga, galūnė *-ums* į vakarus siekia šią ribą: Papilė, Tryškiai, Kuršenai, Kelmė, Adomaičiai, Pagramantis, Žygaičiai, Lauksargiai, Rugalai, Eičiai, toliau užsilenkia į rytus ir ties Jurbarku pasiekia Nemuną. Dar toliau į vakarus už šios ri-

² Plg. B. A. Серебренников, О некоторых возможных причинах происхождения иллативного значения у латышского локатива, Rakstu krājums veltījums akadēmīķim profesoram dr. Jānim Endzelīnam viņa 85 dzives un 65 darba gadu atcerei, 243, Rīgā, 1960.

³ Apie morfologinį galūnių trumpinimą plačiau žr. Vl. Grinaveckis, Galūnių trumpėjimas lietuvių kalbos tarmėse. — Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto Mokslo darbai, 8, 97—98, Vilnius, 1959; J. Kazlauskas, Daiktavardžių (i) u linksniavimo nykimas. — Lietuvių kalbotyros klausimai, 2, 26, Vilnius, 1959.

⁴ Smulkiau žr. J. Endzelīns, Latviešu valodas gramatika, 405, Rīgā, 1951 ir ten nurodytą literatūrą.

bos dgs. naudininko galūnė -ums užrašyta Veivirženuose, pvz.: šakōms, vęsōms ir t.t.

Pakapurnyje (Raseinių raj.), Joniškėje (Tauragės raj.), Viduklėje (Raseinių raj.), Nemakščiuose (Skaudvilės raj.), Didvėjyje (Raseinių raj.) galūnė -ums užrašyta tik dgs. įnaginike. Daugiskaitos naudininke visų kamienų moteriškosios giminės daiktavardžiai išlaiką savo senasias galūnes. Palyginus senesnius šaltinius, išeina, kad galūnės -ums buvimas tik dgs. įnaginike yra arba visai naujai atsiradęs dalykas, arba užrašinėtojų klaida, nes nuo Nemakščių ir Viduklės kilusio S. Stanevičiaus⁵ raštuose galūnė -ums sutinkama ir dgs. naudininke, ir dgs. įnaginike, pvz.: *Padyrbdynsiu ɬaywele, plauksiu juriums marelums* (26 psl.)⁶; ...munes graudey werky graudžiums aszarelums (34 psl.); *Mes pasysamdisme Rigos sliesorely, mes prydyrbdynsme skriniums jutrineles* (92); *Asz paszersiu sawa žyrgužely ney rugeleys, ney miželey, grinums awyželums* (122); ...kurys tum ɬayku būdamas *Wylniuje, mūn yr muna daynūms iszr̄ödy tą teyksma jog dainažimes paraszy* (132).

Ir 1829 m. išleistos Stanevičiaus dainos, ir didelis -ums paplitimo plotas neleidžia šios galūnės laikytį labai nauju reiškiniu. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, Stanevičiaus raštuose galūnė -ums sutinkama o-, io- ir ē-kamieniuose daiktavardžiuose, taigi, ji ir ten negali būti visai nauja, nes pirmiausia turėjo atsirasti tik viename kuriame nors kamiene, greičiausiai, (i)o kamiene, o jau paskui įsibrauti ir į kitus kamenus. Pirmiausia turėjo įsibrauti ī ē kamieną, nes ē- ir io-kamienių šakninio kirčiavimo daiktavardžių linksnių galūnės žemaičių ir šiaurės vakarų aukštaičių tarmėse, išskyrus vns. ir dgs. vietininkus ir dgs. naudininką su įnaginiuku, yra vienodos. Tiksliau galūnės -ums senumo nustatyti kol kas negalima. Tiesa, Prūsų Lietuvos šiaurės vakarų aukštaičio Vilento Evangelijose randame: *priewaisdumis* (Ev. 25) ir *paslaptūmis* (Ev. 30). Bet daugiau panašių atvejų per visus Vilento raštus nėra, ir nežinia, kaip tuos pavyzdžius aiškinti: ar įnaginiuku su -umis, ar korektūros klaidomis. Be to, pirmasis žodis gali būti netaisyklingai pavartotas kaip u-kamienis, o antrasis — paprasta žemaitybė, kurių Vilento raštuose pasitaiko gana dažnai.

Iš to, kad dabartinėse lietuvių kalbos tarmėse ir senesniuose šaltiniuose (Stanevičius) niekur neužfiksuota dgs. įnaginiuko su galūne -*umis, reikčiau manyti, kad galūnė -ums yra atsiradusi tada, kai sutrumpėjo ir suvienodėjo senosios dgs. naudininko ir įnaginiuko galūnės, ir nauja galūnė -ums iš karto buvo apibendrinta abiems linksniams.

Galūnė -ums seniau buvo laikoma skoliniu iš veliuoniškių tarmės. Bet šiai nuomonei prieštarauja nepaprastai didelis -ums paplitimo plotas, apimantis ne tik beveik visus šiaurės vakarų aukštaičius, bet ir geroką dalį žemaičių ir besitęsiąs nuo Latvijos TSR sienos iki Nemuno.

Negalima -ums laikyti ir dėsningu paprastu nekirčiuotos galūnės -om(s) trumpėjimo ir išvirtimo atveju, nes tam prieštarauja tas faktas, kad jau seniai tose

⁵ Žr. S. Stanevičia, Pasakėčios, 5, Kaunas, 1948.

⁶ Pavyzdžiai imami iš S. Stanevičius, Dainos Žemaičių, Vilnius, 1954. Perrašant Stanevičiaus teksta, pakeistas raidės ž rašymas.

Kai kurie iš šių pavyzdžių minimi ir E. Grinaveckienės. Žr. E. Grinaveckienė, Mituvos upyno tarmė, filologijos mokslo kandidato laipsnio disertacija, 305, Vilnius, 1955, mašinraštis.

tarmėse, kuriose sutinkama galūnė *-um(s)*, atsiradusi veiksmažodžių dgs. I asmens galūnė *-om* (< *-ome*), pvz.: *darom*, *sakom*, *kirtom* niekur neišvirsta i *-um*, nors jau nuo seniai ir dgs. naudininko – įnagininko ir veiksmažodžių dgs. I asmens galūnės fonetiškai panašios. Išimtį sudaro tik pora pavyzdžių: *prāšum* „prašom“ (Šakyna, Kuršėnai) ir *žinums* „žinoma“ (Šakyna, Kuršėnai). Jie, kaip matyti, jau atitrūkė nuo bendros veiksmažodžio sistemos.

Bet kai kuriose šiaurės vakarų aukštaičių tarmėse ir kirtis yra turėjės tam tikros reikšmės *-um(s)* atsiradimui. Taip, pvz., Mituvos upyno tarmėje (apie Jurbarką) dgs. naudininke ir įnagininke galūnė *-um(s)* turi tik šakninio kirčiavimo žodžiai, pvz.: *rañkum(s)*, *úogum(s)*⁷...

Taip pat *-um(s)* negalima laikyti ir atėjusia iš *u*-kamienių daiktavardžių, nes visur, kur tik ji sutinkama, galūnė *-um(s)* yra vartojama tik moteriškosios giminės daiktavardžiuose, o moteriškosios giminės *u*-kamienių daiktavardžių, kurie vėliau būtų perėję i kitą moteriškosios giminės kamieną ir tuo pačiu drauge pernešę ir galūnę *-um(s)*, lietuvių kalboje néra. Be to, ir pačių *u*-kamienių daiktavardžių, išskyrus dgs. kilmininką, jokio linksnio galūnė nesutapo su kurio nors moteriškosios giminės kamieno linksnio galūne, taigi, net paprastos analogijos negalėjo būti.

Suprievioksmėjusių dgs. įnagininko formų su *-umis* randame latvių kalboje, pvz.: *retumis* „retai“, *mazum(is)* „po truputį“, *milzumis* „labai daug“, *vietumis*, „vietomis“ ir kt.⁸ Šias formas K. Mühlenbachas aiškina kaip priesagos *-uma*-darinių dgs. įnagininką⁹. Bet lietuvių kalbos formas su *-um(s)* tuo paaiškinti negalima.

Taigi, galūnės *-um(s)* kilmė lieka neaiški. Gal būtų galima manyti, kad čia lemiamą vaidmenį suvaidino įvardžio *kas* įnagininkas. To ploto tarmėse įvardžio *kas* įnagininko forma beveik visur yra *kum* < *kuom* < *kuomi*, kaip *aštuntas* < *aštuontas*. Šis įvardis derinamas ir su moteriškosios giminės vardažodžių dgs. įnagininku, pvz.: *su kum?* – *su rankom(s)*. Vėliau galėjo dėl analogijos virsti *su kum?* – *su rankum(s)*.

Pačiame Šakynos tarmės plote galūnė *-um(s)* vartojama ne visur vienodai. Gyviausia ji arčiau žemaičių sienos (Kruopai, Šakyna, Dargaičiai, Dilbinai, Žagarė), bet, pvz., apie Skaistgirį ji jau retesnė, ypač ē, i kamienuose. Ten jau dažnesnės atskirų kamienų senosios galūnės. Dar toliau į rytus (Daunorava, Joniškis) jos jau nebeužfiksuota¹⁰.

Daugiskaitos vietininko galūnė tarmėje taip pat trumpinama, pvz.: *āvižo's*, *lāukuos*, *nāmuos*. Bet daugiskaitos vietininkas trumpinamas ne taip dėsningai, kaip vienaskaitos, ir šalia sutrumpintų formų dažnai vartojamos ir pilnos, pvz.: *lāukuose*, *mīestuose*, *trō'bo'se...* Be to, tas trumpinimas ne visų kamienų daiktavardžių yra vienodas. Labiausiai trumpinamas *a-*, *ia*-kamienių daiktavardžių dgs.

⁷ El. Grinaveckienė, Mituvos upyno tarmė, filologijos mokslų kandidato laipsnio disertacija, 294–295, Vilnius, 1955, mašinraštis.

⁸ J. Endzelīns, Latviešu valodas gramatika, 602–603, Rīga, 1951.

⁹ K. Mühlenbach, Das Suffix -uma- im Lettischen, Indogermanische Forschungen, XVII, 412–413, Strassburg, 1905.

¹⁰ Daunoravai ir Joniškiui medžiaga imta iš LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Lietuvių kalbos atlaso kartotekos.

vietininkas, mažiau -o, *io-*, *ē*-kamienių ir visų mažiausiai *i* ir tarmės priebalsinių kamienų daiktavardžių dgs. vietininkai — šių kamienų dgs. vietininkai beveik visai netrumpinami.

a, *ia*-kamienių daiktavardžių dgs. vietininko galūnių didžiausias trumpini-
mas būdingas ne vien tik Šakynos tarmei ir kitoms šiaurės vakarų aukštaičių tar-
mėms (pvz., Mituvos upyno)¹¹ bet, kaip rodo Dialektologinio atlaso medžiaga,
ir kapsų-zanavykų (kurie kitų kamienų dgs. vietininko visai netrumpina)¹² ir
jų kaimynų veliuoniškių tarėmėms.

Skaičius. Tarmės daiktavardis turi tik du skaičius: vienaskaitą ir daugiskaitą. Dviskaita, apskritai, išnykusi. Šiokių tokų jos liekanų dar pasitaiko *a-* ir *ia*-kamienių ir kitų kamienų vyriškosios giminės daiktavardžių dgs. galininkė, jei jie vartojami su „du“ arba „abu(du)“, pvz.: *valā'kuos būvau pasisē'jes dù cēntneļu*; dù pareišķimu rāšau; *su sprā'gilu kūlī par māiša ābu gālu*. Bet tokiais atvejais lygiagrečiai vartojamos ir daugiskaitos formos, pvz.: *ātein pralē'ides dù mē'nešus*; ...*ku'rē'ñtù dù pēčus diena i_ nā'kti*; dù šimtus àté'me. Visur kitur dviskaita išnykusi, jos vietą užémė daugiskaita, pvz.: *nebædùod piena tie dù spēnei*; šie tuoju i_ *sklē'pa*, *dvi bāčkas auksīnu išrīdina...*; ...*dvi bāčkas túrem i_ dá' māiša*; nežina, kās čë būs pasiūmamas to's *dvi*. *a-* ir *ia*-kamienių daiktavardžių dgs. galininko dviskaitos liekanos paaiškinamos skaitvardžių „du“, „abudu“ analogija.

Tai patvirtina ir tas faktas, kad lygiai tokie pat dviskaitos pėdsakai charakteringi ir daugeliui kitų tarmių, kuriose daiktavardžių dviskaita taip pat jau beveik išnykusi, pvz.: kapsų-zanavyku¹³, pačių pietinių šiaurės vakarų aukštaičių (Jurbarkas)¹⁴ ir rytų aukštaičių (Linkmenys)¹⁵ tarmės.

Savo pēdsakus dviskaita yra palikusi ir visų kamienų dgs. naudininkę ir, išskyrus *a*, *ia* kamienus, dgs. įnagininke¹⁶, kur dėl dviskaitos įtakos pradėtas nūmesti galūninis *-s*, pvz.: *jau dvie'm vaikā'm atē'me kariñus dukūmæntus; amērika prišunte prancū'zā'm; piena dā've vēršā'm.*

Kada tarmė dviskaitos neteko, pasakyti sunku.

Skaicius ne tik parodo daiktū skaičių, bet su jo gramatinėmis formomis kai kada siejasi ir įvairios leksikinės reikšmės, pvz.: *dv̄ratis* „dviratis“ ir *dv̄račei* „vežimo priekinė ašis su ratais ir ienomis“, *graži be* „gražumas“ ir *graži bes* „gražumynai; gražūs daiktai“, *læc* ir *lædai* „kruša“, *mẽdis* ir *mẽdzei* „malkos“, *nòsis* ir *nòsi's* „snervės“, *rīc* ir *rī'tai* „pasaulio šalis“ ir kt.

Kaip ir lk bei kitose lietuvių kalbos tarmėse, kai kurie Šakynos tarmės daiktavardžiai kartais turi tik viena kuri skaičiu: arba tik daugiskaita, arba tik viena-

¹¹ Plg. E1. Grinaveckienė, Mituvos upyno tarmė, 292, 299, 307, 311–312, Vilnius, 1955, mašinraštis.

¹² Plg. Atlaso medžiagos rinkimo „Programos“ 290 klausimo bandomuosius Pietų Lietuvos žemėlapius, Vilnius, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, rankraštis.

¹³ J. Senkus, Daiktavardžių linksniaivimo kapsų ir zanavykų tamėse bruožai. — Lietuvos TSR MA Darbai, Serija A 2 (9), 157, Vilnius, 1959.

¹⁴ El. Grinaveckienė, Büdingesnės giminės, skaičiaus ir linksnio formos Mituvos upyno tarmėje. — Lietuvių kalbotvros klausimai. 2. 181. Vilnius. 1959.

¹⁵ J. Kardelytė, Daiktavardžio kaitymas Linkmenų tarmėje. — Lietuvių kalbotyros klausimai, 2, 166. Vilnius. 1959.

¹⁶ Žr. J. Endzelins, Latviešu valodas gramatika, 405, Rīgā, 1951 ir ten nurodyta literatūra.

skaitą. Pvz., vienaskaitiniai: *baltī-be*, *dē-jims*, *kareivīje*, *krēida*, *piens*, *švīns* ir kt.; daugiskaitiniai: *bāltīnei*, *ekē-čes*, *lāshīnei*, *mīleles*, *mīltai*, *mitī-bas*, *muštī-nes*, *nūobaigas*, *pakašī-nas*, *prūsnas*, „*snuķis*“; *smāgēnas*, *niežai*, *rāudes*, „*raudonligē*“, *nūokulstas*, „*nuobrukos*“, *pā-biras*, *pāmazgas* || *sāmazgas*, *bārkšēi*, *vēdarai* ir kt.

Kamienas. Tarmēs daiktavardžių kamienai tie patys, kaip ir lk (*a*, *ia*, *o*, *io*, *ē*, *i*, *u*, *iu* ir priebalsiniai), bet:

1. Atskirų tarmēs daiktavardžių kamienas ne visada sutampa su atitinkamų lk daiktavardžių kamienu, pvz.: *ābgama*, *bitis*, *blakstīens*, *dāine*, *dēbesi-s*, *dāe-lna*, *kišē-nis*, *nō-sini-s*, *ð·bāla*, *pō-ris*, „*pora*“, *smāgēnas*, *šīrša*, *viešnē*, *žvē-ri-s*... Kai kurie žodžiai yra dviejų kamienų, pvz.: *grī-ba* || *grī-ps*, *sūodžei* || *sūodis* ~ sūodys, *žīlvītis* || *žīlvīte*, *ēketi-s* || *ēketē*, *žāba* || *žā-ps* ir kt.

2. Ne visi tarmēs daiktavardžių kamienai išlaikyti vienodai gerai. Geriausiai išlikę *a*, *ia*, *o*, *io* ir, iš dalies, ē kamienai; *i*, *u*, *iu* ir ypač priebalsiniai kamienai išlaikyti žymiai prasciau ir net dabar jie vis silpnėja, nes iš jų vis nauji žodžiai pereina ī kitus kamienus: vyriškosios giminės — ī *a*, *ia*, moteriškosios — ī *o*, *io*, o kartais ir ī ē kamienus. Be to, ī tuos nykstančius kamienus braunasi iš gajesniųjų kamienų atskiri linksniai ar net ištisi skaičiai, pvz., *u-*, *iu-* kamieniai daiktavardžiai daugiskaitoje ištisai linksniuojujami pagal *a-*, *ia-* kamienius. Vienaskaitoje ī *u*, *iu-* kamienių vienaskaitos īnagininką braunasi *a-*, *ia-* kamienių forma, pvz.: *su alīeju*, *su cūkru*, *su trākto-rū*. Ī ē, *i* ir priebalsinių kamienų moteriškosios giminės daiktavardžių daugiskaitos naudininką ir īnagininką yra īsibrovusios formos su *-um(s)*, pvz.: dgs. naud. *akūm(s)*, *kā-tvum*, *mō-tærum*, „*moterims*“; dgs. īnag. *dilgī-nūm*, „*dil-gynēmis*“, *dūktærum*, „*dukterimis*“, *šī-rāzūm*, „*širdimis*“... *io-* kamienių daiktavardžių vns. īnagininko forma yra īsibrovusi ir ī *i-* kamienius moteriškos giminės daiktavardžius, pvz.: *su āke*, *nō-se*, *žā-se* ir tt. Priebalsiniai kamienai išlaikyti visų mažiausiai: šių kamienų daiktavardžių linksniavimas visai sumaišytas (žr. paradigmą).

Nors *i*, *u*, *iu* kamienai nyksta, bet kartais atskiri jų linksniai īsibrauna ī kai kurių *ia*, ē kamienų žodžius, pvz.: vns. vard. *kātis*, „*katē*“, *kū-tis*, „*kūtē*“, *mo-kī-to-jus*, „*mokytojas*“, *rašt-to-jus*, „*rašytojas*“, *ūpis*, „*upē*“ ir kt.

Kai kurie *io-* kamieniai daiktavardžiai yra perėję ī ē kamieną, pvz.: *gū-nē*, *já-uje* (vt. *já-ujē* ~ *jáujēje*), *skrī-ne* (vt. *skrī-nē* ~ *skrīnēje*), *viešnē* ~ *viešnē*, *vī-šne* ~ *vīšnē* (vt. *vī-šnē* ~ *vīšnēje*). Perėjo dėl to, kad daugumas linksnių galūnių tarmėje sutapo su atitinkamais ē-kamienių linksniais (skiriasi tik vns. vietininkas, dgs. vietininkas ir, iš dalies, naudininkas ir īnagininkas, t. y. jei ī juos neįsibrauna galūnė *-ums*).

Baigiant dar reikia pabrėžti, kad, kur tarmēs daiktavardžio kamienas nesutampa su lk, ten jis dažniausiai sutampa su atitinkamo gretimų žemaičių ir aukštaičių tarmių (Kuršenų ir kt.), o kartais ir gretimų latvių kalbos tarmių (Bukaiši, Mežamuiža) kamienu (plg. latvių *akmins*, *kaļķi*, *pāris* ir kt.).

Kirčiavimas. Tarmēs dviskiemeniai daiktavardžiai turi tokias pat 4 kirčiuotes, kaip ir lk, tik *a-* kamienių III kirčiuotės daiktavardžių vns. vietininkas kirčiuojamas ne galūnėje, kaip lk (pvz.: *beržē*, *darbē*), bet šaknyje, pvz.: *bē-rže*, *dā-rbe* ir kt., kaip ir kitų šiaurės vakarų aukštaičių ir žemaičių tarmėse.

Daugiaskiemeniai daiktavardžiai nuo lk skiriasi tuo, kad turi tik 3 kirčiuotes: I (pvz.: *akūoc*, *pavā-saris*), II (pvz.: *kō-pu-sc*, *paklō-de*) ir III (pvz.: *kāmuo-*

li's, riešuc, sprā·gils). Be to, *a*-kamienių daugiaskiemenių daiktavardžių trečiosios *a* kirčiuotės vns. vietininkas kirčiuojamas šaknyje, kaip ir to paties kamieno III kirčiuotės dviskiemenių daiktavardžių, pvz.: *ā·šuole, riešute* ir kt.

Atskirų daiktavardžių kirčiuotė nesutampa su atitinkamų lk daiktavardžių kirčiuote. Apie tai plačiau žr. prie atskirų kamienų paradigmų.

2. LINKSNAIVIMAS

a kamienas

Vienaskaita

I	II	III	IV
V. ká·uls,	pírsc,	kæ·lms,	låuks
K. ká·ula,	pírsta,	kæ·lma,	läuka
N. ká·ului,	pírstui,	kæ·lmui,	läukui
G. ká·ula,	pírsta,	kæ·lma,	läuka
ln. ká·ulu,	pírstu,	kæ·lmu,	läuku
Vt. ká·ule,	pírste,	kæ·lme,	läuke
Š. ká·ule,	pírste,	kæ·lme,	läuke

Daugiskaita

V. ká·ulai,	pírstai,	kǽlmai,	läukai
K. ká·ulu,	pírstu,	kǽlmu,	läuku
N. ká·ulá·m ¹⁷ ,	pírstá·m,	kǽlmá·m,	lauká·m
	ká·ulá·ms,	kǽlmá·ms,	lauká·ms
G. ká·ulus,	pírstus,	kǽlmu·s,	läukus
ln. ká·ulais,	pírstais,	kǽlmais,	läukais
Vt. ká·uluos,	pírstuos,	kǽlmuos,	läukuos
	ká·uluose,	kǽlmuose,	läkuose
Š. ká·ulai,	pírstai,	kǽlmai,	läukai
		kǽlmai,	läukai

Pastabos. Linksniaivimas. Vns. vietininkas. Tarméje retkarčiais sutinka ma gana keista vns. vietininko forma, pvz.: *blu·džūkuo, dařžūkuo, laukūkuo* (Šakyna) *kaklūko* (Dilbinai). Ši forma sutinkama tik daiktavardžiuose su mažybine priesaga *-ukas*. Ta vietininko forma skolinta iš gretimų žemaičių tarmių (plg. Kuršénų *kalňūkuo, suodňūkuo, svifňūkuo...* Šioje tarméje ji gana gyva). Bet įdomus tas faktas, kad Šakynos tarméje nebe visada ištaisomos fonetinės žemaitybės. Žemaičių ta galūnė kilusi iš *o*-kamienių daiktavardžių vns. vietininko¹⁸.

Vns. šauksmininkas. Daugiaskiemenių *a*-kamienių daiktavardžių vns. šauksmininkas labai dažnai turi sutrumpintą galūnę, pvz.: *ā·vin, kā·tin, pā·tin, vā·buol „vabale“, žā·sin* ir kt. Tiksnių daiktavardžių vns. šauksmininko forma nie-

¹⁷ Linksniuose, turinčiuose gretimines formas, pirma rašoma dažniau vartojama forma, paskui — retesnė.

¹⁸ Plg. latvių *a*-kamienių daiktavardžių vns. vietininką *mēžā, tēvā*. Dėl kilmės žr. J. Endzelynas, Baltų kalbų garsai ir formos, 106, Vilnius, 1957.

kados neturi galūnės -e, bet tik formantą -ai, pvz.: *bličužai* (pavardė), *jankáuskai* (pavardė), *jō·nai*, *má·rti·nai*, *pæ·trai* ir kt. Iš bendrinių daiktavardžių ši formantą vns. šauksmininke visada turi tik žodis „tévas“ — té·vai. Kituose bendriniuose daiktavardžiuose šis formantas pasitaiko tik labai retai, pvz.: *žó·gai*, *žó·gai*, *dúok dægùta* (Dargaičiai). Tirkinių daugiaskiemienių daiktavardžių (vardų) vns. šauksmininko formos labai dažnai ir trumpinamos, pvz.: *jó·kim*, *læ·vo·n* „Leonai“, *stanislau*, *vä·clau*¹⁹.

Dgs. šauksmininkas. Tarmė jau dažniau ir III, IV kirčiuotės dviskie-meniouose daiktavardžiuose vietoj dgs. šauksmininko vartoja dgs. vardininką (plg. paradigmas).

Kirčiavimas. Kai kurie *a*-kamieniai tarmės daiktavardžiai kirčiuojami kitaip, negu lk²⁰.

Tarmėje I kirčiuote kirčiuojami: *amatninks*, *amerikó·ns*, *dvàrininks*, *kelá·uninks*, *pabú·klas*, „prietaisas, īrankis“, *pró·c*, *púrlas*, *skó·lininks*, *sā·vininks*, *stæbú·klas*, *ú·ps*, *žví·rs*, *gíntars*, *kárininks*, *kþá·uklas*, „senas daiktas koks“. Pirmaja kirčiuote kirčiuojami ir beveik visi daiktavardžiai su priesaga -ūnas, pvz.: *alejú·ns* (pavardė), *bijú·ns*, *keikú·ns*, *lakú·ns*, *pasalú·ns*, *pærkú·ns*, *ratkú·nai* (kaimas), *saþgú·ns* (pavardė), *taucú·nai* (kaimas), *vijú·ns* ir kt., bet *ålu·ns*, *kåltu·ns*, *målu·ns*, *pålatru·ns*, „darže-liuose auginamas prieskoninis augalas“.

Tarmėje II kirčiuote kirčiuojami: *díržas*, *gäurai*, *jånks*, *lïeknas*, *lüksc*, *mäldai*, „meldai“, *ríksmas*, *rü·mai*, *rúnks* ~ ruñgas, *rñožas*, *väistai*.

Tarmėje III kirčiuote kirčiuojami: *kúoc* ~ kúodas, *måigai*, „grébsčiai“, *mùskuls*, *púoc*, *smá·iks*, *žá·ips*, *žœ·nc*.

Tarmėje IV kirčiuote kirčiuojami: *kånc* ~ kañtas, *mùils*, *nåerüs*, *værks* ~ veñgas.

Kai kurie *a*-kamieniai daiktavardžiai kirčiuojami dvejopai ar net trejopai, pvz.: *akúoc* I ir III, *atklastai* I ir III b, *jezmíns* ir *jë·zmins* I, II ir IIIb, *pavälkai* II ir *pä·valkai* I, *måurai* II ir *má·urai* I.

ia kamienas

Vienaskaita

I	II	III	IV
V. <i>stúobris</i> ,	<i>mē·dis</i> ,	<i>rú·pesti·s</i> ,	<i>ké·ls</i>
K. <i>stúobre</i> ,	<i>mē·dže</i> ,	<i>rú·pesče</i> ,	<i>kē·le</i>
N. <i>stúobtui</i> ,	<i>mē·džui</i> ,	<i>rú·pesčui</i> ,	<i>kē·lui</i>
G. <i>stúobri</i> ,	<i>mē·di</i> ,	<i>rú·pesti</i> ,	<i>kē·li</i>
Ín. <i>stúobtu</i> ,	<i>mèdžu</i> ,	<i>rú·peču</i> ,	<i>kelu</i>
Vt. <i>stúobri</i> ,	<i>mē·di</i> ,	<i>rú·pesti</i> ,	<i>keli</i>
Š. <i>stúobri</i> ,	<i>mē·di</i> ,	<i>rú·pesti</i> ,	<i>ké·ls</i> <i>keli</i>

¹⁹ Dėl vns. šauksmininko formų kilmės žr. J. Otrębski, Gramatyka języka litewskiego, 3, 15, Warszawa, 1956. J. Endzelynas, Baltų kalbų garsai ir formas, 106, Vilnius, 1957.

²⁰ Lk kirčiavimo norma imamas „Dabartinės lietuvių kalbos žodynai“, Vilnius, 1954.

Daugiskaita

I	II	III	IV
V. Š. stúobrei,	mē·džei,	rū·pešcei,	kèlei
K. stúobřu·,	mē·džu·,	rū·pešču·,	kèlu·
N. stúobřā·m,	mē·džá·m,	rū·peščá·m,	kelá·m
stúobřā·ms,	mē·džá·ms,	rū·peščá·ms,	kelá·ms
G. stúobřus,	mēdžus,	rū·peščus,	kèlus
Ín. stúobreis,	mē·džeis,	rū·peščeis,	kèleis
Vt. stúobřuos,	mē·džuos,	rū·peščuos,	kèluos
stúobřuose,	mē·džuose,	rū·peščuose,	kèluose

Pastabos. Linksniaivimas. Vns. galininkas. Daiktavardžiai *ké·l̄s, vē·jes, vē·lñ̄s* vns. galininke tarmėje turi galūnę *-i*: *kē·li, vē·ji || vē·je, vē·lni*. Ši galūnė yra ir gretimose žemaičių tarmėse (pvz., Kuršenų *vē·lni, kē·li, vieji*). Ji atsiradusi dėl analogijos pagal tą *ia* -kamienių daiktavardžių vns. galininką, kurie dėsningai vns. galininke turi *-i* (žr. paradigmas).

Vns. vietininkas. Tarmėje, ypač prie žemaičių sienos, retkarčiais su- tinkamos iš gretimų žemaičių tarmių skolintos vns. vietininko formos, pvz.: *gřđ·vie, kēlie, lō·vie, mē·die, ti·relie*, „Tyrelyje“ ir kt. (Plg. Kuršenų *luđpšie, mó·lie, viejie* ... Čia visur dėsningai *ia*-kamienių daiktavardžių vns. vietininkas pa- keistas *é*-kamienių vns. vietininku). Tuose skoliniuose, kaip ir *a*-kamienių vns. vietininko skolintose formose, tarmė neatstato fonetinių žemaitybių (Šakynos tar- mėje turėtų būti * *gřđ·vē*, * *lō·vē* ir t.t.).

Kirčiavimas. Iš skirtingai nuo lk kirčiuojamų *ia*-kamienių daiktavardžių galima paminėti šiuos.

Tarmėje I kirčiuote kirčiuojami: *bæpró·tis, bæsó·tis, dí·ksnis, jaunā·vedis, kamínšluostis, kēimaris, lē·lis*, „paukštis Caprimulgus europeus“, *naujā·kuris, ní·kstis, stúobris, tvíñksnis, vijó·klis, virvágalis, žvílksnis*. Be to, I kirčiuote kirčiuo- jami ir visi daiktavardžiai su kirčiuota priesaga *-uoklis*, pvz.: *girtúoklis, sapnúok- lis, „svajotojas, iissiblaškélis“, sví·rúoklis*.

Tarmėje II kirčiuote kirčiuojami: *àklis, kùilis, spìglis, spì·ris*, „paramtis“, *žiemkëntis*. Taip pat visi daiktavardžiai su priesaga *-ě·jis*, pvz.: *dirbě·jis, gérē·jis, metě·jis, pjo·vě·jis*.

Tarmėje III kirčiuote kirčiuojami: *bò·tko·ti·s, kò·štuvi·s, rù·pesti·s, ùžvalkti·s, vò·kieti·s*.

o kamienas

Vienaskaita

I	II	III	IV
V. pieva,	rānka,	gālva,	šāka
K. pievas,	rānkas,	gālvo·s,	šāko·s
N. pievai,	rānkai,	gá·lvai,	šā·kai
G. pieva,	rānka,	gá·lva,	šā·ka
Ín. pieva,	rānka,	gá·lva,	šāka
Vt. pievo·,	rānko·,	gālvo·,	šāko·
Š. pieva,	rānka,	gālva,	šāka

Daugiskaita

I	II	III	IV
V. Š. <i>pievas</i> ,	<i>rānkas</i> ,	<i>gálvias</i> ,	<i>šā'kas</i>
K. <i>pievu'</i> ,	<i>rānku'</i> ,	<i>gālvu'</i> ,	<i>šāku'</i>
N. <i>pievum(s)</i> ²¹ ,	<i>rānkum(s)</i> ,	<i>galvúm(s)</i> ,	<i>šakúm(s)</i>
<i>pievo'm(s)</i> ,	<i>rānko'm(s)</i> ,	<i>galvó'm(s)</i> ,	<i>šakó'm(s)</i>
G. <i>pievas</i> ,	<i>rānkas</i> ,	<i>gá'lvas</i> ,	<i>šākas</i>
In. <i>pievum(s)</i> ,	<i>rānkum(s)</i> ,	<i>gālvum(s)</i> ,	<i>šākum(s)</i>
<i>pievo'm(s)</i> ,	<i>rānko'm(s)</i> ,	<i>gālvo'm(s)</i> ,	<i>šāko'm(s)</i>
Vt. <i>pievo's(e)</i> ,	<i>rānko's(e)</i> ,	<i>gālvo's(e)</i> ,	<i>šāko's(e)</i>
<i>pievuos(e)</i> ,	<i>rānkuos(e)</i> ,	<i>gālvuos(e)</i> ,	<i>šākuos(e)</i>

Pastabos. Linksniamimas. Vns. šauksmininkas. Jis tarmėje yra sutapęs su vns. vardininku. Jei būtų išlaikyta senoji šauksmininko forma su senuoju kiričiu šaknyje, tada tarmėje turėtų nukristi senasis nekirčiuotas trumpasis galūnis *a*²².

Dėl vns. vietininko, dgs. naudininko ir įnagininko žr. „Bendrosiose pastabose“ skyrelį „Linksnis.“

Dgs. vietininkas. Tarmės *o*-kamienių daiktavardžių dgs. vietininko formas su *-uos(e)*, pvz., *pievuos(e)*, *rānkuos(e)* ir t.t. galima paaiškinti dvejaip:

1. Ji gali būti atsiradusi pačioje tarmėje dėl analogijos pagal tokius daiktavardžius, kurie tarmėje yra ir *a*, ir *o* kamieno, pvz., dgs. vard.: *grī'bas* || *grī'bai*, *krūopas* || *krūopai*, *liepas* || *liepai*, *rū'tas* || *rū'tai*, *slū'vas* || *slū'vai* ir t.t.

Tiesa, ši galūnė be *o*-kamienių sutinkama taip pat ir *io*, *ē*, *i* bei priebalsinių kamienų moteriškosios giminės daiktavardžiuose, pvz.: *ākuos* „akyse“ (Šakyna), *já'uuos* „jaujose“ (Dargaičiai), *pūuos* „pusėse“ (Dilbinai). Bet ir čia ji galėjo atsirasti dėl analogijos pagal dvikamienius tarmės daiktavardžius, pvz.: *cibūlis* || *cibūle* „svogūnas“, *ēketi's* || *ēketé*, *súodžei* || *súodis* ~ súodys (dgs. vard.), *žilvítis* || *žilvítē* ir kt. Be to, čia savo ruožtu dar gali veikti ir *o* kamieno naujujų formų analogija.

2. Lygiai taip pat kaip Šakynos tarmėje *a*-, *ia*-kamienių daiktavardžių dgs. vietininko galūnė yra išibrovusi į *o*-, *io*-, *ē*- kamienių daiktavardžių dgs. vietininką ir daugelyje žemaičių tarmių (Kuršenai, Kaunatava, Šaukėnai ir kt.), pvz.: *ruñkuosi* || *ruñku'si* (reč.), *vestūvu's* (reč.) (Kuršenai).

Taigi, Šakynos tarmės *rānkuos(e)* galėjo atsirasti arba dėl gretimų žemaičių tarmių mišrių dgs. vietininko formų įtakos, arba tiesiog yra paskolinta iš žemaičių *ruñkuosi* (plg. *a*-, *ia*- kamienių daiktavardžių vns. vietininko skolintas ir neišverstas į tarmę žemaitiškas formas).

Kirčiavimas. Tarmėje I kirčiuote kirčiuojami ir *ā'traiža*, *džó'va* „tuberku-

liožė“, *lēcpira* „baltoji kielė“, *lī'guma*, *pākaba*, *sló'gas*, *žá'rna*.

Tarmėje II kirčiuote kirčiuojami ir *īeva*, *jū'ra*, *křāunas*, *lā'stas*, *lū'bas*, *lū'sna*, *plū'ta*, *stī'ga*, *šēiva*.

²¹ I skliaustelius paimta galūnė retesnė. Dar žr. 17 išnašą.

²² Dėl lietuvių kalbos vns. šauksmininko žr. J. Endzelynas, Baltų kalbų garsai ir formas, 114, Vilnius, 1957.

Tarmėje III kirčiuote kirčiuojami ir *gàñava*, *lètæna*, *nùgara*.

IV kirčiuote tarmėje kirčiuojamas žodis *prō'ga*.

Iš dvejopai kirčiuojamų tarmės *o*-kamienių daiktavardžių galima paminėti:
břūna II ir IV, *sã'manas* I ir III.

io kamienas

Vienaskaita

I	II	III	IV
V. Š. <i>kó'je</i> ,	<i>telī'če</i> ,	<i>āpače</i> ,	<i>väldže</i>
K. <i>kó'jes</i> ,	<i>telī'čes</i> ,	<i>āpačo's</i> ,	<i>väldžo's</i>
N. <i>kó'jei</i> ,	<i>telī'čei</i> ,	<i>ā'pačei</i> ,	<i>väldzei</i>
G. <i>kó'je</i> ,	<i>telī'če</i> ,	<i>ā'pače</i> ,	<i>väldže</i>
Łn. <i>kó'je</i> ,	<i>telī'če²³</i> ,	<i>ā'pače</i> ,	<i>väldže</i>
Vt. <i>kó'jo'</i> ,	<i>telī'čo'</i> ,	<i>āpačo'</i> ,	<i>väldžo'</i>

Daugiskaita

V. Š. <i>kó'jes</i> ,	<i>telī'čes</i> ,	<i>ā'pačes</i> ,	<i>väldžes</i>
K. <i>kó'ju'</i> ,	<i>telī'ču'</i> ,	<i>āpaču'</i> ,	<i>väldžu'</i>
N. <i>kó'jum(s)</i> ,	<i>telī'čum(s)</i> ,	<i>āpačum(s)</i> ,	<i>väldžum(s)</i>
<i>kó'jo'm(s)</i> ,	<i>telī'čo'm(s)</i> ,	<i>āpačo'm(s)</i> ,	<i>väldžo'm(s)</i>
G. <i>kó'jes</i> ,	<i>telī'čes</i> ,	<i>ā'pačes</i> ,	<i>väldžes</i>
Łn. <i>kó'jum(s)</i> ,	<i>telī'čum(s)</i> ,	<i>āpačum(s)</i> ,	<i>väldžum(s)</i>
<i>kó'jo'm(s)</i> ,	<i>telī'čo'm(s)</i> ,	<i>āpačo'm(s)</i> ,	<i>väldžo'm(s)</i>
Vt. <i>kó'jo's(e)</i> ,	<i>telī'čo's(e)</i> ,	<i>āpačo's(e)</i> ,	<i>väldžo's(e)</i>
<i>kó'juos(e)</i> ,	<i>telī'čuos(e)</i> ,	<i>āpačuos(e)</i> ,	<i>väldžuos(e)</i>

Pastabos. *io*- kamienių daiktavardžių linksniai galūnės, išskyrus fonetinius pakitimus, tokios pat, kaip ir *o*-kamienių.

Tarmėje, be *märti*, *päti*, vns. vardininke galūnė -i turi skolinys *pö'ni* „ponia“. Jis, matyti, iš karto tarmėje buvo priderintas prie „marčios“ ir „pačios“ ir tokiu būdu išlaikė savo seną vns. vardininko formą (plg. lenkų *pani*).

é kamienas

Vienaskaita

V. Š. <i>ká'uge</i> ,	<i>p̄iene</i> ,	<i>gīesmē'</i> ,	<i>žō'lē'</i>
K. <i>ká'uges</i> ,	<i>p̄enes</i> ,	<i>gīesmē's</i> ,	<i>žō'lē's</i>
N. <i>ká'ugei</i> ,	<i>p̄enei</i> ,	<i>gīesmei</i> ,	<i>žō'lei</i>
G. <i>ká'uge</i> ,	<i>p̄ene</i> ,	<i>gīesme</i> ,	<i>žō'le</i>
Łn. <i>ká'uge</i> ,	<i>p̄ene</i> ,	<i>gīesme</i> ,	<i>žō'le</i>
Vt. <i>ká'ugé</i> ,	<i>p̄ené</i> ,	<i>gīesmē'</i> ,	<i>žō'lē'</i>

²³ Dėl daugiaskiemenių II kirčiuotės žodžių kirčiavimo žr. A. Jonaitytė, Šakynos tarmės kirtis ir priegaidė. — Lietuvių kalbotyros klausimai, 2, 113, Vilnius, 1959.

Daugiskaita

V. Š. <i>ká·uges</i> ,	<i>p̄enes</i> ,	<i>giesmes</i> ,	<i>žō·les</i>
K. <i>ká·ugū·</i> ,	<i>p̄eñu·</i> ,	<i>gīeñmu·</i> ,	<i>žō·lu·</i>
N. <i>ká·ugum(s)</i> , <i>ká·ugé·m(s)</i> ,	<i>p̄efum(s)</i> , <i>p̄ené·m(s)</i> ,	<i>gieñmúm(s)</i> , <i>giesmé·m(s)</i> ,	<i>žo·lúm(s)</i> <i>žo·lé·m(s)</i>
G. <i>ká·uges</i> ,	<i>p̄enes</i> ,	<i>giesmes</i> ,	<i>žō·les</i>
In. <i>ká·ugum(s)</i> , <i>ká·ugé·m(s)</i> ,	<i>p̄efum(s)</i> , <i>p̄ené·m(s)</i> ,	<i>gīeñnum(s)</i> , <i>giesmé·m(s)</i> ,	<i>žō·lum(s)</i> <i>žo·lé·m(s)</i>
Vt. <i>ká·uge·s(e)</i> , <i>ká·uguos(e)</i> ,	<i>p̄ené·s(e)</i> , <i>p̄eñuos(e)</i> ,	<i>gīesmé·s(e)</i> , <i>gīeñmuos(e)</i> ,	<i>žō·le·s(e)</i> <i>žō·luos(e)</i>

Pastabos. Linksniavimas. Vns. šauksmininkas. Vns. šauksmininkas tarmėje yra sutapęs su vns. vardininku.

Dėl dgs. naudininko ir įnagininko galūnės *-um(s)* žr. „Bendrijų pastabų“ skyrelį „Linksnis“.

Dėl dgs. vietininko galūnės *-uos(e)* žr. pastabą prie o-kamienių daikta-vardžių dgs. vietininko.

Kirčiavimas. Tarmėje I kirčiuote kirčiuojami ir *ā·dgires* „augalas Lycopodium Selago“, *gúote* „grybas Hygrophorus“, *šli·kštī·ne* „biaurybė“, *tá·rski·ne*.

Tarmėje II kirčiuote kirčiuojami ir *āikšte* || *ēikšte*, *glēives*, *kē·de*, *lāime*, *lāisve*, *mēnte*, *sräige*, *tūlpe*.

III kirčiuote kirčiuojama *drō·bulē·*.

Žodis *žūrkē·*, išskyrus vns. vardininką ir kilmininką (*žūrkē·s*), visuose kituose linksniuose kirčiuojamas I kirčiuote.

i kamienas

Moteriškoji giminė

Vienaskaita

I	II	III	IV
V. Š. <i>ā·nkštis</i> ,	<i>ānglis</i> ,	<i>šírdis</i> ,	<i>āusis</i>
K. <i>ā·nksties</i> ,	<i>ānglies</i> ,	<i>šírdies</i> ,	<i>āusies</i>
N. <i>ā·nkščei</i> ,	<i>ānglei</i> ,	<i>šírdzei</i> ,	<i>āusei</i>
G. <i>ā·nksti</i> ,	<i>āngli</i> ,	<i>šírdi</i> ,	<i>āusi</i>
In. <i>ā·nkšče</i> , <i>ā·nkstím(1.ret.)</i> ,	<i>āngle</i> , <i>ānglim(1.ret.)</i> ,	<i>šírdže</i> , <i>šírdim(1.ret.)</i> ,	<i>āuse</i>
Vt. <i>ā·nksti·</i> , <i>ā·nkstie (ret.)</i> ,	<i>āngli·</i> , <i>ānglie (ret.)</i> ,	<i>šírdi·</i> , <i>šírdie (ret.)</i> ,	<i>āusi·</i>
			<i>āusie(ret.)</i>

Daugiskaita

V. Š. <i>ā·nkstis</i> ~ <i>ānkštys</i> , <i>ā·nkstes</i> ,	<i>ānglis</i> ~ <i>añglys</i> ,	<i>šírdis</i> ~ <i>šírdys</i> ,	<i>āusis</i> ~ <i>aūsys</i>
K. <i>ā·nkšču·</i> ,	<i>āngles</i> ,	<i>šírdes</i> ,	<i>āuses</i>
N. <i>ā·nkstím(s)</i> , <i>ānkščum(s)</i> ,	<i>ānglu·</i> ,	<i>šírlžu·</i> ,	<i>āusu·</i>
	<i>ānglim(s)</i> ,	<i>šírdim(s)</i> ,	<i>ausim(s)</i>
	<i>ānglum(s)</i> ,	<i>šírdžum(s)</i> ,	<i>ausum (s)</i>
			<i>ausúm(s)</i>

G.	á'nkštis,	ānglis,	šírdis,	āusis
	á'nkštes,	āngles,	šírdes,	āuses
In.	á'nkštim(s),	ānglim(s),	šírdim(s),	āusim(s)
	á'nkščum(s),	ānglum(s),	šířdžum(s),	āusum(s), āušum(s)
Vt.	á'nkšti:s ,	āngli:se,	šírdi:se,	āusi:se
	á'nkščuos(e),	āngluos(e),	šířdžuos(e),	āusuos(e)
	á'nkšties(e),	ānglies(e),	šírdies(e),	āušuos(e), āusies(e)

Vyriškoji giminė

Vienaskaita		Daugiskaita	
V.	dāntis	V.	vāgis
	dānti:s	K.	vāgies
K.	dānties	N.	vā'gīi
	dānče	G.	vā'gi
N.	dāñčui	In.	vāgu
G.	dānti		vāgim (l.ret.)
In.	dāñču	Vt.	vāgi:
			dāntim(l.ret.)
Vt.	dānti·	Š.	vāgi
	dāntie		vāgie (l.ret.)
Š.	dānti		
	dānti·		dāntuos(e),
	dāntie (l.ret.)		dānties(e),
			vāgies(e)

Pastabos. Linksniavimas. Išskyrus *dantɪ* ir *vagi*, tarmėje visi *i*-kamieniai daiktavardžiai yra moteriškosios giminės. Seniau vyriškosios giminės dar yra buvęs *pēti:s*, bet dabar, išskyrus vns. kilmininko formą *pēties*, jis yra perėjęs į *ia* kamieną. Kaip matyti iš vyriškosios giminės paradigmos ir *dantis* su *vagiū* jau pereina į *ia* kamieną: daugelis *ia* kamieno linksnių formų yra išibrovusios į šiu žodžių linksniavimą.

Vyriškosios giminės *i*-kamienių daiktavardžių perėjimo į *ia* kamieną svarbiausia priežastis — tarmės linksniavimo sistemos prastinimas. *i*-kamienių vyriškosios giminės daiktavardžių tarmėje labai maža, o *ia* kamienas — labai gajus. Be to, kai kurių *ia* ir *i* kamienų linksnių galūnės iš seno yra tarmėje sutapusios (pvz., vns. vard., gal., dgs. kilm., gal.), pagal jų analogiją ir kitų *ia* kamieno linksnių formos labai lengvai išibrovė į vyriškosios giminės *i*-kamienių daiktavardžių linksniavimą.

Atskirų linksnių galūnės. Vns. naudininkas. Jau iš seno tarmės, kaip ir lk., *i*-kamienių moteriškosios giminės daiktavardžių vns. naud. forma yra skolinta iš *io* kamieno, o vyriškosios giminės — iš *ia* kamieno. Kokia galūnė buvo tarmėje seniau — neaišku. Gretimos žemaičių tarmės vns. naud. taip pat dabar turi *ia* ir *io* kamienų formas (*ä'ke'*, *žōuse'*, Papilė; *duñču'*, *aūse'*, *ä've'*, Kursėnai).

Vns. įnagininkas. Tarmėje, kaip ir daugelyje kitų lietuvių kalbos tarmių, i i kamieno vns. įnagininką yra įsibrovusios *ia* ir *io* kamienų linksnių formos. *io* kamieno įnagininko forma i moteriškosios giminės *i*-kamienius daiktavardžius, atrodo, įsibrovė jau seniai, nes jos užuomazgą randame jau Prūsų Lietuvos šiaurės vakarų aukštaičio Vilento raštuose, kur greta senosios *i* kamieno moteriškosios giminės vns. įnagininko formos, pvz.: ugnimi (Ev. 84), jau, nors ir retai, sutinkama ir *io* kamieno, pvz.: *akie* (Ev. 183), *Ischmincße* (Ev. 168). Kada *ia* kamieno formas ėmė brautis i vyriškosios giminės *i* kamieno vns. naudininką — nustatyti negalima.

Vns. vietininkas. Šalia senų *i* kamieno formų, visu žemaičių pasieniu retkarčiais sutinkamos ir iš žemaičių skolintos moteriškosios giminės *ē*-kamienės formos, pvz.: *ākie*, *pirtie* ir kt. Čia, kaip ir kitų kamienų vietininkams, būdinga tai, kad išlaikomos fonetinės žemaitybės.

Vns. šauksmininkas. Moteriškosios giminės vns. šauksmininką tarmė pakeitė vns. vardininku. Vyriškajai giminei šalia labai retai vartojamų senųjų *i* kamieno šauksmininko formų vartojamas *ia* kamieno šauksmininkas.

Dgs. vardininkas ir galininkas. Šalia senųjų lyčių visu žemaičių pasieniu moteriškosios giminės daiktavardžiuose retkarčiais sutinkamos ir iš žemaičių skolintos *ē* kamieno formos [plg. *ūntes*, *šīrdes* (vard. gal.), Kuršenai].

Dgs. kilmininkas. Tarmėje, kaip ir lk ir kitose tarmėse, iš priebalsinių kamienų i i kamieną perėję žodžiai dgs. kilmininke prieš galūnę -*u'* išlaiko kietą priebalsį²⁴, pvz.: *āusu'*, *dāntu'*, *dūru'*, *nō'su'*, *šāknu'*, *žā'su'* ir kt. Bet ši ypatybė nebe visuose buvusiuose priebalsinių kamienų žodžiuose išlikusi, plg. *žūvu'*, *nākču'* || *nāktu'*.

Dgs. naudininkas ir įnagininkas. Moteriškosios giminės *i*-kamieniai daiktavardžiai šiuose linksniuose šalia senosios galūnės turi ir galūnę *-um(s)*. Iš priebalsinių kamienų i i kamieną perėję žodžiai, kaip ir dgs. kilmininke, prieš šiu linksnių galūnę *-um(s)* turi kietą priebalsį, pvz.: dgs. naud. *ausūms(s)*, *dūrum(s)*, *šaknum(s)*, *žasūm(s)*; dgs. įnag. *āsum(s)*, *durum(s)*, *šaknum(s)* ir tt. Bet kartais jau pasitaiko ir minkštasis priebalsis, pvz.: *ausūm(s)* (naud.), *dūrum(s)* (īnag.).

Dgs. vietininkas. Šalia senosios *i*-kamienių galūnės moteriškosios giminės daiktavardžiams vartojamos ir formos su *-uos(e)*, (dėl kilmės žr. o kamieno pastabas). Kaip ir dgs. kilmininke, naudininke ir įnagininke, iš priebalsinių kamienų perėję daiktavardžiai ir prieš šią galūnę paprastai išlaiko kietą priebalsį, pvz.: *āusuos(e)*, *dūruos(e)* ir t.t. Tas pats reiškinys sutinkamas ir vyriškosios giminės daiktavardžiuose, pvz., *dāntuos(e)*. Šalia šių dviejų dgs. vietininko galūnių *-is(e)* ir *-uos(e)* visu žemaičių pasieniu dar retkarčiais pasitaiko ir iš gretimų žemaičių tarmių skolintos *ē* kamieno formos, pvz.: *ākies(e)*, *ānksties(e)* ir tt. Čia, kaip ir kituose skolintuose vietininkuose, neišverčiamos fonetinės žemaitybės.

Kirčiavimas. Tarmėje beveik visai nebéra II kirčiuotės *i*-kamienių daiktavardžių. Išliko dar žodis „*dūris* ~ *dūrys*“. *ānglis* ~ *añglis* ir *anglis* jau pradedama kirčiuoti ir pagal IV kirčiuotę, *ūsnis* — pagal II ir IV.

²⁴ Dėl šakninių priebalsinių kamienų žodžių perėjimo i i kamieną žr. J. Kazlauskas, Lietuvių kalbos daiktavardžių linksniavimo sistemos paprastėjimas, filologijos mokslų kandidato disertacija, 48–59, Vilnius, 1958, mašinraštis.

u, iu kamienas

Vienaskaita

I	II	IV
V. á·mžus,	tūrgus,	sō·džus,
K. á·mžaus,	tūrgaus,	sō·džaus,
N. á·mžui,	tūrgui,	sō·džui,
G. á·mžu,	tūrgu,	sō·džu,
Ln. á·mžum,	tūrgum,	sō·džum,
á·mžu,	tūrgu,	sō·džu,
Vt. á·mžui,	tūrgui,	sō·džui,
Š. á·mžau,	tūrgau,	sō·džau,

Daugiskaita

V.Š.á·mžei,	tūrgai,	sō·džei,	l̄·tai
K. á·mžu,	tūrgu,	sō·džu,	l̄·tu
N. á·mžā·m(s),	tūrgā·m(s),	sō·džā·m(s),	l̄·tā·m(s)
G. á·mžus,	tūrgus,	sō·džus,	l̄·tus
Ln. á·mžeis,	tūrgais,	sō·džeis,	l̄·tais
Vt. á·mžuos(e),	tūrguos(e),	sō·džuos(e),	l̄·tuos(e)

Pastabos. Linksniaivimas. Tarmės *u* kamienas labai negausus. *iu* kamienas už *u* gerokai gausėsniš, bet vis dėlto labai gausus nėra. Daugiskaitoje ir *u* ir *iu* kamienai yra perėjė į *a*, *ia* kamienus.

Iš priežiūro kamieno kilęs žmō·gus daugiskaitoje tarmėje, kaip ir kitose gretimose aukštaičių ir žemaičių tarmėse, yra perėjės į *i* kamieną: žmō·ni's (dgs. vard.), žmo·nīm(s) (dgs. naud.) ir tt.

Iš *u* kamieno daugiskaitos liekanų tarmėje galima paminėti iš dgs. vietininko kilusį prieveiksmį p̄ietuse. *iu* kamieno daugiskaitos nebéra jokių pėdsakų. Manoma, kad *u*-, *iu*- kamieniai daiktavardžiai daugiskaitoje perėjo į *a*, *ia* kamienus dėl sutupusių *a*, *ia* ir *u*, *iu* kamienų dgs. kilmininkų ir galininkų analogijos²⁵.

u, *iu* kamienų vienaskaitoje taip pat jau yra perėjimo į *a*, *ia* kamienus pėdsakų. Tai vienaskaitos įnagininkas, kuris, be savo senosios formos, jau turi gana dažnai sutinkamą *a*, *ia* kamieno formą (žr. paradigmas). Dabar ši forma jau yra paplitusi ne tik Šakynos tarmėje, bet ir daugelyje kitų lietuvių kalbos tarmių²⁶. Atskirais atvejais ją jau pažino ir Vilentas, pvz.: sunu (Kat. 27).

Kirčiavimas. Tarmėje visai nėra I ir III kirčiuočių *u*-kamienų daiktavardžiai. l̄·tus ir sū·nus kirčiuojami IV kirčiuote; žmō·gus vienaskaita kirčiuojama IV, o daugiskaita – III kirčiuote.

iu kamiene nėra III ir IV kirčiuotės daiktavardžių.

²⁵ Žr. J. Kazlauskas, Daiktavardžiai (*i*) *u* linksniaivimo nykimas. — Lietuvių kalbotyros klausimai, 2, 20–21, Vilnius, 1959.

²⁶ Plačiau apie tai žr. J. Kazlauskas, min. straipsnį, Lietuvių kalbotyros klausimai, 2, 22–30, Vilnius, 1959.

Priebalsiniai kamienai

Priebalsiniai kamienai tarmėje, kaip ir daugelyje kitų lietuvių kalbos tarmių²⁷, yra labiausiai sumišę.²⁸ Išskyrus žodžius *dūktė* ir *sasuva*, visi tarmės priebalsinių ikamienų daiktavardžiai yra vyriškosios giminės. Moteriškosios giminės žodžiai yra perėję į *o* kamieną, pvz.: *ā·šmænas*, *pūtmænas* „putmenys, sutinimas“, *sē·mænas*, *skūtmænas* „skutmenys, nuolopas“ ir kt.

Vyriškosios giminės priebalsinių kamienų daiktavardžiai vieningos linksniavimo sistemos taip pat nebeturi. Visi jie, išskyrus tik žodį *ā·kmins* || *ākmuo*, rodo aiškią tendenciją pereiti į *ia* kamieną, bet linksniuoja beveik kiekvienas savaip, nes viename jų daugiau, kitame mažiau yra *ia* kamieno formą. Visai atskirą paradigmą turi žodis *šuva*.

Daiktavardžiai *ākmuo*, *vånduo*, vns. kilm. *ākmæns*, *vå·ndæns* || *vå·ndene*... ir t.t. visuose linksniuose turi gretimines lytis: vns. vard. *ā·kmins*, vns. kilm. *ā·kmina*, *vå·ndine*, vns. naud. *ā·kminui*, *vå·ndiñui* ir t.t. Toks pat reiškinys pastebimas ir gretimose žemaičių ir latvių kalbos tarmėse, pvz.: kuršeniškių žemaičių vns. kilm. *tē·smens*, vns. naud. *tē·smiñu* „tešmeniu“, vns. gal. *tē·smiñi*, *úndini* „vandenį“; latvių : *akmins* „ākmuo“, *dibins* „dugnas“, *tesmins* „tešmuo“ (Bukaiši, Mežamuiža)²⁹.

Šis *in*, *en* kaitaliojimas aiškinamas dvejaip: K. Büga jį laiko grynaifonetiniu reiškiniu³⁰, o J. Kazlauskas savo disertacijoje, remdamasis lietuvių kalbos tarmių ir senųjų raštų duomenimis ir taip pat latvių ir sen. slavų kalbomis, *n* kamieno daiktavardžių, apibendrinusių silpnajį sufikso laipsnį, liekanomis³¹. Bet atskirais atvejais tarmėje *i*, *e* prieš *n*, *m* gali kaitaliotis ir visai ne priebalsiniuose kai-mienuose, pvz., *rēbinez* || *rēbenei* „Reibiniai, kaimas“, *gimbū·čei* || *gæmbū·čei* „Gimbūčiai, kaimas“, *pàgimbu·te* || *pàgæmbu·te* „Pagimbütė, Reibinių km. dirva“ (pavyzdžiai užrašyti Skaistgirio apylinkėje).

Vyriškosios giminės priebalsinių kamienų daiktavardžių linksniavimas

<i>Vienaskaita</i>	<i>Daugiskaita</i>
V.Š. <i>tǣsmuo</i>	V.Š. <i>tē·smenei</i>
K. <i>tē·smene</i>	K. <i>tē·smeniu</i>
<i>tē·smæns</i>	<i>tē·smænu</i>
N. <i>tē·smeniu</i>	N. <i>te·smeniu·m(s)</i>
G. <i>tē·smeni</i>	G. <i>tē·smenius</i>
Įn. <i>tē·smeniu</i>	Įn. <i>tē·smeneis</i>
Vt. <i>tē·smeni·</i>	Vt. <i>tē·smenim(s)</i>
<i>tē·smenie</i>	

²⁷ J. Senkus, Daiktavardžių priebalsinio kamieno linksniavimas kapsų ir zanavyku tarmėse. — Lietuvos TSR MA Darbai, Serija A 2 (7), Vilnius, 1959;

J. Kardelytė, Daiktavardžių kaitymas Linkmenų tarmėje. — Lietuvų kalbotyros klausimai, 2, 172–176, Vilnius, 1959.

²⁸ Apie senojo priebalsinio linksniavimo nykimo priežastis lietuvių kalboje plačiau žr. J. Kazlauskas, Lietvių kalbos daiktavardžių linksniavimo sistemos paprastėjimas, 4–10, Vilnius, 1958, mašinraštis;

J. Senkus, minėto straipsnio 167–168 psl.

²⁹ Žr. L. Bičole, Mežamuižas izloksne. — Filologu briedribas raksti, XII, 12, 17, Riga, 1932.

³⁰ K. Büga, Lietvių kalbos žodynas, 1, 42, Kaunas, 1924.

³¹ J. Kazlauskas, Lietvių kalbos daiktavardžių linksniavimo sistemos paprastėjimas, 61–63, Vilnius, 1958, mašinraštis.

Pastabos. Kaip *tǣsmuo* linksniuojami: *j̄l̄osmuo*, *r̄umuo*, *r̄udo*, *st̄uomuo*, *ž̄elmuo*. Daiktavardis *ā̄smænas* || *ā̄smenei* tarmės pločia yra vyriškosios ir moteriškosios giminės. Būdamas vyriškosios giminės, jis linksniuojamas taip pat, kaip *tǣsmuo*. Taip pat linksniuojamas ir žodis *vånduo*, tik vns. kilmininke jis kirčiuojamas šaknyje *våndæns*, kaip ir gretimose žemaičių tarmėse (Kuršenai, Papilė). Daiktavardis *liemuo* dgs. vardininkė ir galininke yra išlaikęs dar ir senasias formas: *liemenis* ~ *liemenys* || *liemenei*, *liemenis* || *liemeñus*, o dgs. naudininkė ir įnagininkė dažnesnės senosios priebalsinio kamieno formos: *liemenim(s)*, *liemenn(s)*, o *ia* kamieno retesnės: *liemeñá'm(s)*, *liemeneis*. *piemuo*, *skiemuo* dgs. vardininkė turi tik senasias formas *piemenis* ~ *piemenys*, *skiemenis* ~ *skiemeny*; dgs. naudininkė ir įnagininkė šalia dažnesnių senųjų priebalsinio kamieno formų *piemuo* turi ir retesnės *a* kamieno formas: *piemenim(s)* || *piemæná'm(s)*, *piemenim(s)* || *piemænais*. Dgs. galininke šalia dažnesnės *piemeñus* pasakoma ir *piemenis*.

skiemuo dgs. naudininkė išlaiko senąjį priebalsinę formą: *skiemenim(s)*; dgs. įnagininkė šalia senosios *skiemenim(s)* sutinkama ir *ia*-kamienė *skiemeneis*. Dgs. galininke vartojojamos ir priebalsinė, ir *ia*-kamienė formos: *skiemenis* || *skiemeñus*. Dgs. vietininkė vartojojama *ia*-kamienė forma *skiemeñuos(e)*.

ā̄kmuo, išskyrus vns. vardininką ir kilmininką, turinčius gretimines lytis: *ā̄kmuo* || *ā̄kmins*, *ā̄kmæns* || *ā̄kmina*, visuose kituose linksniuose yra visai perėjęs į *a* kamieną, pvz., vns. naud. *ā̄kminui*, dgs. vard. *ā̄kminai* ir t.t.

m̄nuo, išskyrus vns. vardininką, kaip ir *lk*, yra perėjęs į *ia* kamieną.

Kaip matyti iš paradigmos ir pastabų, vyriškosios giminės priebalsinių kamienų daiktavardžių linksniavimas yra labai sumišęs su *ia* ir, iš dalies, *a* kamienais. *ia* kamieno formos įsibrovė, galima sakyti, dėsningai, t.y. pirmiausia į priebalsinius kamienus įsibrovė *i* kamieno formos, o *i* kamieno vyriškosios giminės daiktavardžiams pradėjus pereiti į *ia* kamieną, to kamieno formos pagal analogiją įsibrovė ir į priebalsinius kamienus.

a kamieno formų įsibrovimą galima paaiškinti dgs. kilmininko analogija, plg. *a* kamieno *bâlnu* ir priebalsinio kamieno *piemænu*, pagal tai atsiranda ir kitos dgs. formos su kietu priebalsiu: dgs. naud. *piemæná'm(s)*, dgs. įnag. *piemænais* ir kt.³²

Vns. vietininko formos *tǣmenie*, *våndenie*, kaip ir *i* ir *ia* kamienuose, skolinčios iš žemaičių.

Visai savotiškai tarmėje linksniuojamas *šūva*.

<i>Vienaskaita</i>	<i>Daugiskaita</i>
<i>V.Š. šūva</i>	<i>V.Š. šūnis</i> ~ <i>šūnys</i>
<i>K. šūnies</i>	<i>K. šūnu</i>
<i>N. šūnei</i> (Šakyna, Dilbinai, Dameliai, Skaistgiry ir kt.)	<i>N. šunim(s)</i>
<i>šūñui</i> (Skaistgiry)	
<i>G. šūni</i>	<i>G. šūnis</i>
<i>In. šūnim</i> (Šakyna, Dilbinai, Dameliai, Skaistgiry ir kt.)	<i>In. šūnim(s)</i>
<i>šūñu</i> (Skaistgiry)	<i>šūneis</i> (ret. Skaistgiry)
<i>Vt. šūni</i>	
<i>šūnie</i>	<i>Vt. šūnuos(e)</i>

³² Plg. J. Kazlauskas, Lietuvų kalbos daiktavardžių linksniavimo sistemos papras-tėjimas, 31, Vilnius, 1958, mašinraštis.

Taigi, *šuva*³³ beveik ištisai linksniuojamas pagal *i* kamieną. Sunkiai paaiškina ma vns. naudininko forma, bet ji, greičiausiai, yra skolinta iš žemaičių (plg. papilėniškiu dounininku *šonei* ~ šunie), tik tarmėje neištaisytos fonetinės žemaitybės (plg. dar skolintus žemaitiškus vietininkus). Tai patvirtintų ir tas faktas, kad ši forma vartojama tik prie žemaičių sienos, o toliau į rytus (Skaistgirys) ji pradeda nykti. Laikyti *šunei* moteriškosios giminės vns. naudininku **šuniai*, tur būt, negalima, nes, išskyrus iš žemaičių skolintus ir rečiau vartojamus vietininkus, pačioje tarmėje vyriškosios ir moteriškosios daiktavardžių giminės linksnių formos niekada nemaišomos.

Moteriškosios giminės priebalsinių kamienų daiktavardžių linksniavimas

Vienaskaita	Daugiskaita
V.Š. <i>dūktė</i> , <i>sėsuva</i>	V.Š. <i>dūkteris</i> ~ <i>dūkterys</i> , <i>sēseris</i> ~ <i>sēserys</i>
K. <i>dūktėrs</i> , <i>sēsers</i>	<i>dūkteres</i> ,
<i>dūktė's</i> , <i>sēseries</i>	K. <i>dūktėru'</i> ,
N. <i>dūkterei</i> , <i>sēserei</i>	N. <i>dukterim(s)</i> ,
G. <i>dūkteri</i> , <i>sēseri</i>	<i>duktærím(s)</i> ,
Įn. <i>dūktere</i> , <i>sēsere</i>	G. <i>dūkteris</i> ,
<i>dūkterim</i> (l.ret.)	<i>dūkteres</i> ,
Vt. <i>dūkteri'</i> , <i>sēseri'</i>	Įn. <i>dūkterim(s)</i> ,
<i>dūkterie</i> , <i>sēserie</i>	<i>dūktærum(s)</i> ,
	Vt. <i>dūktæruos(e)</i> ,
	<i>dūkteri'se</i> ,
	<i>dūkteries(e)</i> ,
	<i>sēseris</i>
	<i>sēseres</i>
	<i>sēserim(s)</i>
	<i>sēsærum(s)</i>
	<i>sēsæruos(e)</i>
	<i>sēseri'se</i>
	<i>sēseries(e)</i>

Pastabos. Vns. vardininko forma *sėsuva*, greičiausiai, yra atsiradusi dėl *o* kamieno vns. vardininko analogijos dėl to, kad „sesuo“ tarmėje buvo tik vienas moteriškosios giminės daiktavardis, turėję galūnę *-uo*.

Vns. kilmininke žodyje *dūktė* jau ima įsigalėti ē kamieno forma, pagal vns. vardininko analogiją.

Vns. vietininke, dgs. vardininke, galininke ir vietininke visu žemaičių pasieniu sutinkamos ir žemaitiškos ē-kamieno galūnės (plg. Kuršenų *sēseres*, Papilės *dūkteres*, *sēseres*).

Dėl dgs. vietininko formos *dūktæruos(e)*, *sēsæruos(e)* žr. pastabą prie *o* kamieno dgs. vietininko.

Sangrāžiniai daiktavardžiai

Sangrāžiniai daiktavardžiai nėra labai dažni. Tarmėje jie turi dvi galūnes *-is* ir *-ies*, pvz.: *drā̄skimā̄sis* || *drā̄skimā̄sies*, *šā̄udimā̄sis* || *šā̄udimā̄sies*. Galūnės *-ies* kilmė neaiški. Kartais, ypač prie žemaičių sienos, pasitaiko ir gryna žemaitiškų formų, pvz.: *ārdimo's* „pyktis, draskymasis“ ir kt. Tarmeji charakteringa tai, kad sangrāžiniai daiktavardžiai nelinksniuojami: visiems linksniams vartojama

³³Dėl šios formos kilmės žr. J. Kazlauskas, min. veikalo 64 psl.

vardininko forma, pvz.: čè šá'udimá·sies næbùva girdé·t „čia šaudymosi nebuvo girdéti“; ö'i tū kada nōns usidírpsi uš ta lō'jo'jimá·sis „oi tu kada nors nu-kentësi už tą lojojimosi“; ka tū pašūstum su sàva dāužimá·sies „kad tu pasius-tum su savo daužymusi“.

Sangräžiniai daiktavardžiai nelinksniuojami ne vien tik Šakynos, bet ir gre-timose tarmėse, pvz., Kuršenų ir kt.

ИМЯ СУЩЕСТВИТЕЛЬНОЕ В ШАКИНСКОМ ГОВОРЕНЬЕ

А. П. ИОНАЙТИТЕ

Резюме

В статье исследуются особенности склонения имен существительных в шакинском говоре. Устанавливаются следующие характерные черты изменения существительных:

1. Исчезновение двойственного числа. Вместо древнего двойственного числа в говоре употребляется множественное число, напр.: *dù árklei* 'две лошади', *dù sú'nai* 'два сына', *dùl gá'lvas* 'две головы' и т. д. Остатки двойственного числа сохранились в винительном падеже имен существительных основы на *a*, *ia*, если эти существительные стоят вместе с числительными *dù* 'два', *àbu* 'оба', *abùdu* 'оба', напр.: *dù á·fklu* 'двух лошадей', *àbu galu* 'оба конца'.

2. Падежные окончания имен существительных говора в основном те же самые, что и окончания падежей соответствующих основ литературного языка, только в говоре они подверглись фонетическому или морфологическому сокращению. Некоторые падежные формы тождественны с формами соседних жемайтских говоров, напр.: местный падеж единственного числа уменьшительных существительных с суффиксом — *ukas*: *dařžùkuo* 'в огородике', *riodžùkuo* 'в горшочке'; местный падеж единственного числа существительных основ на *ia*, *i* и на согласный: *gřđ·vie* 'в канаве', *dántie* 'в зубе', *våndenie* 'в воде'; местный падеж множественного числа существительных *i* основы: *ákies(e)* 'в глазах', *dánties(e)* 'в зубах'; именительный и винительный падежи множественного числа существительных *i* основы женского рода: им. *à'kes*, вин. *àkes* 'глаза', *äuses* 'уши'. Жемайтским влиянием, скорее всего, следует объяснить и вторжение в местный падеж множественного числа существительных женского рода форм местного падежа существительных мужского рода: *äusuos(e)* 'в ушах', *šákuos(e)* 'в ветвях', *žđ·luos(e)* 'в травах'.

Говору также свойственны и формы дательного и творительного падежей множественного числа всех основ женского рода с окончанием — *ut(s)*: *bó'bum(s)* 'бабам и бабами', *gé'frum(s)* 'журавлям и журавлями', *ánkščum(s)* 'стручкам и стручками' и т. д. Происхождение этих форм — неясное. По мнению автора, эти формы могли образоваться по аналогии

с формой творительного падежа местоимения *kas* 'кто, что', *kum?* 'кем, чем', которая может употребляться с творительным падежом множественного числа существительных женского рода, напр., *sù kum? su mērgom(s)* 'с кем? с девушками' > *sù kum? – su mergum(s)*.

3. Основы имен существительных в говоре те же самые, что и в литературном языке, но следует указать, что не все основы в говоре сохранились одинаково хорошо. Лучше всего сохранились основы *a*, *ia*, *o*, *io*, *ē* и существительные женского рода основы *i*, напр.: *akis* 'глаз'. Существительные мужского рода основы *i* почти целиком перешли в основу *ia*. Существительные основы *u* (*iu*) в множественном числе перешли в основы *a*, *ia*, напр.: *sù·nai* 'сыновья', *sō·džei* 'деревни'. Хуже всего в говоре сохранились существительные с основой на согласные. Почти каждое слово основ на согласные в говоре склоняется по разному, так как в систему склонения каждого слова вторглось не одинаковое число форм существительных основы *ia* (иногда и *a*).

Если основа какого-нибудь отдельного имени существительного не совпадает с основой соответствующего существительного литературного языка, она почти всегда совпадает с основой соответствующего существительного жемайтских говоров, а часто и существительного латышского языка.

4. Возвратные имена существительные в шакинском говоре, как и в соседних жемайтских говорах (напр., Куршена́й), не склоняются.

5. В говоре, кроме некоторых указанных в статье исключений, имена существительные имеют те же самые парадигмы ударения, что и в литературном языке.
